

İncinebilir/ Savunmasız/ Dezavantajlı Kadınlar ve Şiddet

Vulnerable/ Defenceless/ Disadvantaged Women and Violence

ÖZET

Bu derlemenin amacı, incinebilir gruplardaki kadınların toplum içerisinde karşılaştıkları ayrımcılık ve şiddeti ortaya koyabilmektir. Bu amaçla literatürde incinebilir gruplar içerisinde yer alan engelli, yaşlı, gebe, yoksul, tutuklu, mülteci, lezbiyen, gey, biseksüel, trans, interseks (LGBTİ) ve tek ebeveynli kadınlara yönelik şiddet, küresel ve ulusal yazındaki kaynaklardan yararlanılarak teorik çerçevede incelenmiştir. Ayrıca incinebilir gruplarda yer alan kadınların kendilerine özgü sorunlarına ve dezavantajlılık hallerine odaklanılmıştır. Çoklu incinebilirliklerin bir arada görülmesi sonucunda maruz kalınan ayrımcılık ve şiddetin oranı da artmaktadır. Farklı incinebilirliklere sahip kadınların maruz kaldığı şiddet çok boyutludur. Bu incinebilirlikleri artıran ve sonucunda şiddeti ortaya çıkaran nedenler, bu derlemede kadın sağlığına etkileriyle birlikte sosyolojik bakışla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Kadına Yönelik Şiddet, Kırılğan Kadınlar

ABSTRACT

This review aims to identify discrimination and violence against women in vulnerable groups. To this end, violence against disabled, elderly, pregnant, poor, imprisoned, refugee, lesbian, gay, bisexual, transgender, intersex (LGBTI), and single-parent women in vulnerable groups will be analyzed within a theoretical framework using global and national literature. It also focuses on the specific problems and disadvantages faced by women in vulnerable groups, as a result of the multiple vulnerabilities, the rate of discrimination and violence increases. The violence experienced by women with multiple vulnerabilities is multidimensional. In this review, the reasons that increase these vulnerabilities, and consequently lead to violence, have been attempted to be identified from a sociological perspective, together with their effects on women's health.

Keywords: Gender, Violence Against Women, Vulnerable Women.

GİRİŞ

Erkek egemenliğine dayalı toplumsal yapıya sahip olan ataerkil toplumlarda bir tür “cinsiyet düzeni” ya da “cinsiyet rejimi” olarak ifade edilen toplumsal alana konu olan davranış, pratik, konum ve rollerin “cinsiyetlendirilmesi” söz konusudur (Sancar, 2020). Cinsiyete dayalı eşitsizlikler kültür, ekonomi, siyaset, din ve aile gibi çeşitli toplumsal kurumların içerisine nüfuz etmiştir. Cinsiyete dayalı eşitsizliklerin toplumsal bağlamda kendisine yer bularak bir norm haline gelmesinde toplumsal cinsiyet kavramı aktif rol oynar (Sancar, 2020).

Cinsiyet (sex) kişinin doğumla birlikte atanan biyolojik cinsiyetini tanımlamaktadır. Toplumsal cinsiyet (gender) ise kadınlık ve erkekliğe dair biyolojik özellikleri temel alarak sosyokültürel olarak inşa edilmiş bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet kavramı içerisinde kadınlık ve erkekliğe dair bir dizi toplumsal rol ve beklenti taşır. Erkek egemen kültürde ikincil konumda yer alan kadının toplumsal cinsiyet rolleri anne ve eş olmak üzere kurulu şekilde özel alana dair konularla sınırlandırılmıştır. Kadınlar bu rollerin dışına çıktıklarında veya sorumluluklarını yeterince yerine getirmediklerinde şiddetle karşılaşabilmektedirler. Dünyada her yıl kadınların yaklaşık üçte biri eş/partner/yakınlarının şiddetine uğramaktadır (Demirel, 2023). Bu şiddet sıklıkla “erkek şiddeti” olarak adlandırılmaktadır. Ataerkil toplumlarda kamusal ve özel alanın cinsiyetlendirilmesi toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti artırmakta ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştırmaktadır.

Küresel anlamda şiddet; cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, ırk, yaş, bedensel ve zihinsel sağlık, ekonomik düzey ve medeni durum gibi çeşitli faktörleri içermektedir. Ataerkil iktidarın tarihsel, kültürel ve toplumsal olarak inşa ettiği temel kimlik kategorilerine dayalı normlar günümüzde hala işlerliğini sürdürmekte ve “doğal olan”, “normal olan” olarak toplum içerisinde kendisine yer bulmaktadır (Güneş, 2021).

¹ Öğrenci, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı İzmir, Türkiye. ORCID: 0009-0003-3012-2148. ROR ID: <https://ror.org/00dbd8b73>

² Prof. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı İzmir, Türkiye. ORCID: 0000-0003-0289-5306. ROR ID: <https://ror.org/00dbd8b73>

³ Doç. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye. ORCID: 0000-0001-9569-8875. ROR ID: <https://ror.org/00dbd8b73>

Melike Gül Mürdük¹
Gülendam Karadağ²
Dilek Bilgiç³

How to Cite This Article

Gül Mürdük, M., Karadağ, G. & Bilgiç, D. (2024). “İncinebilir/ Savunmasız/ Dezavantajlı Kadınlar ve Şiddet” *International Social Sciences Studies Journal*, (e-ISSN:2587-1587) Vol:10, Issue:1; pp:117-127. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10620055>

Arrival: 04 December 2023

Published: 31 January 2024

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Ataerkil toplum yapısına uyan normale dahil olmamak şiddete daha açık olmak, “incinebilir” olmak demektir (Butler, 2018). Kırılğanlık; ırk, din, sınıf, cinsiyet, cinsel yönelim, engellilik gibi farklılıklara bağlı olarak toplumsal gruplar ve coğrafyalar arasında eşitsiz bir şekilde dağılmaktadır. Butler’ın deyiimiyle “incinebilirliğin jeopolitik dağılımı” söz konusudur (Butler, 2018). Kırılğan bir grup içerisinde yer almak normal bireye göre daha incinebilir olmak ve aynı zamanda toplumsal alanda dezavantajlı grup olmak anlamına gelmektedir. Kadınlar, engelliler, yaşlılar, yoksullar, LGBTİ+’lar, mülteciler toplumda yer alan incinebilir gruplardan birkaçıdır.

Toplumda incinebilir grupların damgalanması ve etiketlenmesiyle birlikte çeşitli kalıp yargıların da üretimi başlar (Çayır, 2018). Birçok toplumda engelli ve yaşlı bireylerin zayıf, güçsüz, bakıma muhtaç, LGBTİ+ bireylerin hastalıklı, anormal, sapkın ya da boşanmış kadınların başarısız, iffetsiz olduğuna dair çeşitli kalıp yargılar bulunmaktadır. Kalıp yargıların ardından olumsuz önyargılar üretilir ve buna dayalı olarak çeşitli ayrımcılık ve şiddet biçimleri ortaya çıkar (Göregenli, 2018).

Yapılan araştırmalar kadınların iç içe geçmiş ya da birbirinin sonucu olan farklı incinebilirliğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Güloğlu, & Güven Çepni, 2023; Güloğlu, 2019; Doğan, & Ölmezoğulları, 2022; Pekasıl, 2022). Engelli bir kadının yaşlanmasıyla, lezbiyen bir kadının gebe kalmak istemiyle ya da mülteci bir kadının yoksullaşmasıyla karşımıza koşullardan etkilenen döngüsel bir kırılğanlık hali çıkmaktadır. Kırılğan bireyin kırılğanlık haliyle beraber ayrımcılığa, dışlanmaya ve şiddete maruz kalma riski de artar (Güloğlu, & Güven Çepni, 2023).

Bu derlemede kırılğan grupların maruz kaldığı farklı şiddet türleri (fiziksel, ekonomik, cinsel vd.), sosyal dışlanma ve farklı ayrımcılık biçimleri, şiddet ve ayrımcılık kaynaklı kamusal hizmetlere erişim sorunları, yaşanan eşitsizlikler ve yoksunluklar ele alınmıştır.

ENGELLİ KADINLAR VE ŞİDDET

Engelli bireyler toplum tarafından dışlanan, kamusal ve özel alanda çeşitli dezavantajlar yaşayan incinebilir gruplardan biridir. Bunun yanı sıra toplumun engelli algısı da engellilere yönelik ayrımcılık ve şiddeti tetiklemektedir. Engelli olmak cinsiyetten bağımsız bireyi kırılğanlaştırırken, engelli kadın olmak engelli erkek olmaya kıyasla farklı biçimlerde dezavantajları içerisinde barındırmaktadır. Engelli kadınlar sağlık, eğitim, istihdam alanlarına katılımda yaşadıkları özgül sorunların yanı sıra aile içerisinde de toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle baş etmeye çalışmaktadırlar. Bu sorunlar engelli kadınların kamusal alana çıkmasını engellemekle birlikte, yaşam alanlarını ev ile sınırlandırmaktadır. Bu durumun bir nedeni de geliştirilen kamu politikalarında engelli kadınların özgül sorunlarına yer verilmemesidir (Güloğlu, 2019).

Çalışmalar engelli kadınların engelli olmayan kadınlardan daha fazla toplumsal cinsiyet rollerine dayalı sorunlarla mücadele ettiğini ve şiddete karşı daha korunmasız olduklarını göstermektedir (Çiçek, & Öncel, 2018; Orhan, & Özkan, 2020). Engelli kadınlar hem engelli oldukları hem de kadın oldukları için toplum tarafından uygulanan ayrımcılığa ve şiddete iki kat daha açıktırlar (Orhan, & Özkan, 2020).

Toplumsal alanda engelli kadınları rahatsız ve güvensiz hissettiren önemli bir sorun ise tacizlere ilişkindir. Diyarbakır ve Çanakkale’de engelli kadınlarla yapılan bir çalışmada engelli kadınların yardım bahanesiyle birçok fiziksel tacize uğradıkları ve bu sebeple kamusal alanda kendilerini güvensiz hissettikleri ortaya konmuştur (Tosun, & Mutlu, 2021). Bu durum engelli kadınların taciz ve şiddet deneyimlerinin çeşitlilik gösterebileceğini, güvenlik sorununa da bu farklılıklara istinaden önem verilmesi gerektiğini gösterir.

Engelli kadınlar fiziksel, cinsel, psikolojik, ekonomik, sosyal şiddet gibi çeşitli şiddet türlerine maruz kalabilirler. Ancak bazı engel grupları içerisinde bulunan kadınlar, örneğin zihinsel engelli kadınlar, şiddet karşısında daha güvencesiz bir yapı içerisinde oldukları çünkü maruz kaldıkları şiddeti anlama ve aktarma yetisinden çoğu zaman mahrumdurlar (Çiçek, & Öncel, 2018).

Van İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği (VİED)’nin, 2019-2020 yılları arasında özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da engelli kadın ve kız çocuklarına yönelik şiddet vakalarını izleyerek oluşturdukları raporda da zihinsel engele sahip kadınların şiddete uğrama oranının daha yüksek olduğu ve uğranılan şiddetinde büyük bir oranla cinsel şiddet olduğu bulgulanmıştır (Ak, 2021). Dolayısıyla zihinsel engelli kadınlar cinsel şiddet karşısında yüksek kırılğanlığa sahiptirler.

Engelli kadınlarda gözden kaçan önemli bir şiddet türü ise yakın partner şiddetidir. Evli engelli kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden uygulanan baskı ve sistematik şiddet engelli kadının yaşam kalitesini düşürmektedir (Orhan, & Özkan, 2020). Engelli kadının uyması beklenen “kadınlık” rolleri karşılanmadığı durumda şiddet başlamaktadır. Yakın partner şiddetine dair Afganistan, Bangladeş, Gana, Nepal, Güney Afrika ve

Tacikistan'dan elde edilen veriler engelli kadınların engelli olmayan kadınlara kıyasla iki ila dört kez daha fazla şiddete maruz kaldığını göstermiştir (Meyer et al., 2020).

Engelli kadınların toplum tarafından aseksüel olarak görülmesi cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine erişimlerinde de ayrımcılık yaşamalarına neden olmaktadır (Kokanalı ve ark., 2018). Her kadının her koşulda sahip olduğu cinsel ve üreme hakları hiçbir nedenle engellenmemelidir. Türkiye'de kadına yönelik şiddet üzerine yapılan raporlamalarda engelli kadınlara yönelik şiddete çoğu zaman yer verilmediği ve mücadele için oluşturulan rehberlerin engelli kadın perspektifini çoğu zaman yansıtmadığı gözlemlenmektedir (Ak, 2021).

TEK EBEVEYNLİ KADINLAR VE ŞİDDET

Bir ebeveynin ölümü ya da boşanma sonucunda değişen aile şekli olarak karşımıza tek ebeveynli aileler çıkmaktadır. OECD ülkelerinde yaklaşık her dört çocuktan biri tek ebeveyni ile yaşamaktadır (Yılkan, & Yaman, 2023). Bu durum Türkiye'de ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin "İstatistiklerle Aile 2020" raporuna göre %7,5 tek ebeveynli kadın aileler ve %2,2 ise tek ebeveynli erkek ailelerin oranı şeklindedir (Demirel, & Buz, 2021). Kadının tek ebeveyn olarak karşımıza çıktığı ailelerde karşılaşılan zorluklar çok daha farklı olmaktadır. Bu zorluklardan ilki, eşin ölümü ya da boşanma durumuyla karşımıza çıkan "dul kadın" ve "boşanmış kadın" algılarıdır (Akgül Sarpkaya, 2013; Can, & Aksu, 2016; İlhan, 2020; Varışlı, 2021).

Boşanmış kadınlarla ilgili yapılan alan çalışmalarında boşanmış kadınların karşılaştıkları zorlukların genellikle; ekonomik sıkıntılar, toplum baskısı, toplumdaki "dul kadın", "boşanmış kadın" algısı, ısrarlı tacizler olduğu ve çocuğu olan boşanmış tek ebeveyn rolü üstlenen kadınlarda ise genellikle çocukların gelişim sorunları, psikolojik endişeler ve okul masrafları olduğu belirtilmektedir (Akgül Sarpkaya, 2013; Can, & Aksu, 2016).

Boşanmış kadınlar, boşanmış kadın olmaya dair kalıp yargılara dayalı olarak sosyal ve kültürel şiddete maruz kalmaktadırlar. Türkiye'nin mevcut sosyokültürel yapısı içerisinde boşanmış kadına yönelik negatif toplumsal algı, bakış ve tutumlar varlığını sürdürmektedir (İlhan, 2020). Kadının karşılaştığı kültürel şiddet örneğinden biri ataerkil kültürün ürünü olan "namus" olgusudur (Varışlı, 2021). Ataerkil kültürde kadının namusu bekar olduğunda babasına, evli olduğunda kocasına ait olarak görülmektedir. Boşanma sonrasında ise çocuğu varsa namus öncelikle erkek çocuğun ve eski eşin kontrolünde olduğu düşünülmektedir. Kısacası kadın kendi bedeni ve cinselliği üzerinde neredeyse hiçbir zaman özgürce söz sahibi olmayabilmektedir. Toplumdaki yerleşik namus algısı kadının bekar hayatı yaşaması veya yeniden evlenmesi yönünde zorluklar çıkartmaktadır. Bu nedenle de ataerkil kültürlerde, boşanmış kadının ilk olarak "baba evine" geri dönmesini beklemektedir.

Boşanma sonrası özgürleşen erkeğe kıyasla kadına yönelik toplumsal beklentiler evliyken sahip olduğundan daha fazladır. Toplum boşanmış kadından namusunu ve iffetini korumasını talep eder (Akgül Sarpkaya, 2013; Varışlı, 2021). Akgül Sarpkaya (2013)'nin Van'da 10 boşanmış kadınla yaptığı görüşmede bazı kadınların eski eş ve eşin yakınları tarafından takip edildiği ve rahatsız edildiği için yaşadığı şehri değiştirdiği görülmüştür. Metropollere kıyasla daha küçük illerde ve kırsalda yaşanan çevrenin birbirine yakınlığı da kadının gündelik hayatta zorlanmasına neden olmaktadır.

Çalışma hayatı içerisinde de boşanmış kadınlara yönelik negatif algılar çeşitli ayrımcılık ve istismarı tetiklemektedir. Akgül Sarpkaya (2013)'nin çalışmasında ayrıca boşanmış kadınların daha erkeksi/maskülen, evli kadınların ise daha kadınsı/feminen görülmesi ve çalışan boşanmış kadınlara daha fazla iş yüklenerek çalışma saatleri dışında da mesai yapmalarına zorlanmalarındır. Boşanmış kadınların -çocukları olsa dahi- ev içi sorumluluklarının daha az olduğu gerekçesiyle işverenleri tarafından istismar edildiği görülmektedir (Kandiyoti, 2019).

Boşanmış kadınların yaşadığı bir başka şiddet türü ise yaşadıkları sosyal şiddet ve dışlanmadır. Kadınların evli iken sahip oldukları sosyal çevreleri, boşandıktan sonra değişmeye başlar (Zarei et al., 2017). Evli kadınlar, boşanmış kadınları artık çevrelerinde istememektedir. Rathi ve Pachauri (2017)'nin Hindistan'da 60 boşanmış kadın ile yaptığı çalışmada kadınların çoğunun boşanma öncesindeki arkadaşlıklarını devam ettirmedikleri saptanmıştır. Ayrıca boşanma sonrasında kadınların sosyal çevrelerinde istenmedikleri ve çalışma hayatlarından da dışlandıklarını belirtmişlerdir. Sosyal dışlanma olarak karşımıza çıkan bu durum, boşanmış kadının sahip olduğu eğitim ve sosyoekonomik statüden bağımsızdır (İlhan, 2020; Varışlı, 2021).

Toplumun boşanmış kadına yönelik olan negatif algısıyla baş etmek için boşanmış kadınlar çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Bunlar genellikle bekar erkeklerden kaçınmak, eşli davetlerden uzak durmak, giyime dikkat etmek, davranışlarda ölçülü olmak, kendileri gibi boşanmış kadınlarla arkadaşlıklar kurmak şeklinde olmaktadır (Akgül Sarpkaya, 2013; Varışlı, 2021).

LGBTİ+ BİREYLER VE ŞİDDET

Dünyada toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin yanında cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı olarak uygulanan ayrımcılık ve şiddet giderek artmaktadır. Heteroseksist toplumun norm dışı olarak adlandırdığı LGBTİ+'lar, heteroseksüel erkeklere ve hatta heteroseksüel kadınlara kıyasla farklı boyutlarda daha dezavantajlı olmaktadır. Erkek egemen kültür heteroseksist yapısı nedeniyle heteroseksüel olmayan her tür var oluş, davranış ve görünüşü reddeder (Cingöz ve ark., 2016). Ataerkil kültüre ve toplumsal cinsiyet normlarına aykırılık teşkil eden her unsur şiddetin odağına düşer. LGBTİ+'lar kendilerine yönelik nefret söylemleri ve şiddetin yarattığı güvensizlik sarmalı sonucunda aşırı kırılğan gruplardan biri haline gelmektedir (Doğan, & Ölmezoğulları, 2022; Cingöz ve ark., 2016).

Heteroseksizm ve toplumsal cinsiyetçilikle kendisini gösteren ayrımcı ve şiddet içeren tutumlar, toplumun erkek merkezliyetiği üzerine kurulu düzenine aykırı olan eşcinselleri, lezbiyenler, trans bireyler, seks işçisi trans bireyleri hedef alarak toplumun dışına itmektir. Temelinde ataerkil kültürel ve sosyal normların "doğuştan" gelen biyolojik cinsiyeti ve heteroseksüelliği norm olarak kabulü yatmaktadır. Böylece bu normun dışındakilere yönelik şiddet o kişiler norma uymadığı ya da onları "düzeltmek", "doğru yola sokmak" amacıyla gerçekleştiği gibi nedenler şiddeti meşru kılmaya yöneliktir (Tosun, & Mutlu, 2021).

Kadına yönelik şiddetin uygulayıcısına bakıldığında sıklıkla yakınlarından, aile/ev içinden şiddete maruz kalındığı görülmektedir. LGBTİ+'lara yönelik şiddetin de yeniden üretildiği, şiddetin görünmezleştirildiği alan yine aile/ev içidir (Tosun, & Mutlu, 2021; Doğan, & Ölmezoğulları, 2022). Ataerkil toplumun ve kültürün kutsal aile normuna aykırı olabilecek her tür davranış normun dışına çıkmaktır. Kutsal ailenin yapısını bozmak, onun kurallarına uymamak şiddetle karşı karşıya kalmak demektir. Şiddetin aile içinde uygulanışı ve yeniden üretimi ise şiddeti görünmez kılmaktadır: "Aile içinde olan aile içinde kalır" düşüncesiyle şiddet meşrulaştırılmakta ve devam etmektedir. Bu nedenle aile kurumu içerisinde yaşanan şiddeti açığa çıkartmak, şiddete maruz kalan bireyin şiddete uğradığını kabul etmesi kolay olmayan süreçlerdir.

Diğer incinebilir gruplardaki kadınlar gibi LGBTİ+'lar da gündelik yaşamlarında sözel, sosyal, fiziksel, cinsel tacize, şiddete ve ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Heteroseksist toplum yapısının cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı uyguladığı ayrımcılık ve şiddet, LGBTİ+'ların başta istihdama katılımını etkilediği gibi eğitim, sağlık, barınma ve güvenlik ihtiyaçlarını da etkilemektedir. Herhangi bir geliri olmayan LGBTİ+'lar temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmakta, buna yönelik kendilerine destek sağlayabilecek kurumsal mekanizmalara başvurmadan da dışlanacaklarını bildikleri için çekinmektedirler. Özellikle trans kadınlar, kamusal hizmet alımlarında en dezavantajlı gruplardan birisidir (Cesur Kılıçaslan, & Akkuş, 2016). Türkiye'de trans kadınların sadece var oluşları nedeniyle nefret söylemi ve suçlarının odağında olduğu ve polisler tarafından dahi orantısız şiddet mağduru oldukları bilinmektedir (Cingöz ve ark., 2016; Cesur Kılıçaslan, & Akkuş, 2016). Pek çok toplumda yaşanan bu şiddet olayları cinsiyet kimliğine dayalı olarak ortaya çıkan nefret suçlarıdır.

Transgender Avrupa'nın (TGEU) Trans Cinayetleri İzleme Projesi (TMM) kapsamında 2022 yılına dair elde edilen verilerde 327 trans ve cinsiyet çeşitliliğine sahip bireyin öldürüldüğü raporlanmıştır. Öldürülenlerin %95'i trans kadınlardır. Avrupa'da öldürülen %36 trans kadın ise mülteci statüsüne sahiptir. Son olarak öldürülen trans kadınların %48'i seks işçiliği yapmaktadır. Veriler kırılğan grup içerisinde yer alan trans kadınların mülteci trans kadın olmak ve istihdam dışına itilen trans kadın olarak seks işçiliği yapmak zorunda kalmak gibi yaşadıkları çoklu dezavantajlılık hallerini de göstermektedir (Transgender Avrupa, 2022).

YAŞLI KADINLAR VE ŞİDDET

Yaşlılık dönemi içerisinde temel değişimler yaşanmaktadır. Bu değişimler çoğunlukla sağlık alanında olmakla birlikte ekonomik ve sosyal alanlarda da olmaktadır. Yaşlı bireyin sağlığının yaşının ilerlemesiyle birlikte kötüleşmesi, kronik hastalıklarının ortaya çıkması ve bakım anlamında yakınlarına daha bağımlı hale gelmesi olasıdır. Ancak yaşlıların bakıma, ilgiye ve desteğe olan ihtiyaçları her zaman yakınları ya da herhangi bir kurum çalışanı tarafından tam bir şekilde karşılanmamaktadır. Hatta kimi durumlarda yaşlılara kasti olarak zarar verilmekte yaşlı bireyler ihmale ve istismara uğrayabilmektedir. Yaşlı istismarı ekonomik, fiziksel, psikolojik, duygusal, cinsel ve kasıtlı veya kasıtsız ihmal gibi çeşitli şekillerde olabilir (Yeşil ve ark., 2016; Pathak et al., 2019).

Yaşlılar genel itibariyle yaşa dayalı olarak ayrımcılık ve şiddetin boyutunun fazla olması nedeniyle toplum içerisindeki kırılğan gruplardandır. Ancak yaşlı kadınların daha da fazla kırılğanlık yaşadığı durumlar olmaktadır. Örneğin yaşlı kadınların genç kadınlara kıyasla üreme ve cinsel sağlıkları göz ardı edilmektedir. Bunun bir nedeni yaşlı kadınların cinsel hayatlarına ilişkin ayrımcı tutumlardır. Kadın sağlığı alanında özellikle LGBTİ+ yaşlı kadınların cinsel hayatları ve ihtiyaçlarına yönelik alan bilgisi sınırlıdır (Nowakowski, & Sumerau, 2019).

Ülkemizde 50-69 yaş grubu kadınlar arasında jinekolojik kanserlerden serviks kanseri ve meme kanserinden korunma ve erken tanı öne çıkmaktadır (Kokanalı, & Engin Üstün, 2019). Bu nedenle de yaşlı kadınların düzenli sağlık taramalarının yapılması gerekli olup bakıma gereksinim duyan yaşlı kadınlarda ise bu takibi aile yakınlarının ya da kurum çalışanlarının yapması gereklidir. Ancak ihmale bağlı olarak çoğunlukla yaşlıların sağlık ihtiyaçları göz ardı edilmektedir.

Yaşlı kadınlara yönelik şiddette bir diğer önemli şiddet türü ise yaygın olarak görülen yakın partner şiddetidir. 2018’de çok merkezli olarak Arnavutluk, Brezilya, Kanada ve Kolombiya’da yapılan bir çalışmada yaşam boyu yakın partner şiddeti prevalansı %40’ın üzerindedir (dos Santos Gomes et al., 2018). Aynı çalışmada mevcut yakın partner şiddeti prevalansı ülkeler arasında farklılık göstermiştir. Brezilya’da psikolojik yakın partner şiddeti en yüksek olarak bildirilirken, Arnavutluk’ta fiziksel yakın partner şiddeti bildirilmiştir (dos Santos Gomes et al., 2018).

Yaşlı kadınların farklı kırılgan gruplarla birlikte kesişimlerinin artmasıyla beraber şiddete uğrama riskleri de doğru orantılı olarak artmaktadır. Yaşlılıkla kesişerek kırılganlığı arttıran faktörler; yoksul bölgelerde yaşamak, mülteci statüsüne sahip olmak, HIV pozitif Afro-Amerikalı veya Latin kadın olmak olarak karşımıza çıkmaktadır (Pathak et al., 2018).

Türkiye’de yaşlı mültecilerin sosyal dışlanma deneyimlerine dair 55 yaş ve üzeri Suriyeli mülteciler ile yapılan görüşmelerde yaşlı mültecilerin mülteci oldukları için dil engeliyle karşılaştıkları, yaşlı oldukları için “iş göremez” kabul edildikleri ve bunların doğrudan bir sonucu olarak sosyal dışlanma ile karşılaştıklarına ulaşılmıştır (Korkmaz Yaylagül, & Aslan, 2020). Toplumsal alana katılamayan yaşlı mülteciler özellikle hizmetlere erişimde de engellerle karşılaşmaktadır. Bu da kronik rahatsızlığı olan veya cinsel sağlık, üreme sağlığı alanında sağlık hizmetine ihtiyaç duyan yaşlı mülteci kadınların hizmet alamamasına neden olmaktadır.

GEBE KADINLAR VE ŞİDDET

Kadına yönelik aile içi şiddetin büyük oranda maternal ve perinatal ölümle sonuçlandığı dönem gebelik dönemidir. Gebe kadına yönelik şiddet hem bir halk sağlığı sorunu hem de bir insan hakkı ihlalidir. Dünyada her dört kadından biri gebelik döneminde partneri tarafından fiziksel ya da cinsel şiddete maruz kalmaktadır (Sezgin, & Özcan, 2020). Ülkemizde ise her on kadından birine gebelik döneminde partneri tarafından fiziksel şiddet uygulanmaktadır (Aydın Özkan ve ark., 2019). Gebe kadınlar gebelik dönemlerinde en çok partnerleri tarafından şiddete uğramaktadır (Çilli ve ark., 2019). Gebelikte görülen şiddeti arttıran faktörler genel itibariyle ataerkil aile yapısı, düşük sosyoekonomik durum, işsizlik, alkol ve madde bağımlılığı ile ilişkilidir (Dil, 2017).

Türkiye’de çocuk ve erken yaşta evlilikler yaygın olarak görülen kültürel özelliklerden biridir. Özellikle kız çocuklarının reşit olmadan evlendirilmeleri adölesan gebelik ve annelik riskini arttırmaktadır. Bu çocuklar evlilikle birlikte birçok sorumluluğu almakta fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddete maruz kalmaktadır. Bu durum onları adölesan gebelik ile birlikte anne ve fetüs sağlığı açısından iki kat daha fazla incinebilir hale getirmektedir (Demir ve ark., 2022). Gebelikte maruz kalınan şiddet gebe kadında kanamalara, abortusa, preterm doğuma yol açabilmekle beraber bebekte ise fetal asfiksi, düşük doğum ağırlığı, kemik kırıkları gibi sonuçlar gözlemlenebilmektedir (Taşpınar ve ark., 2021). Bunun yanı sıra Pastor-Moreno ve arkadaşlarının (2020), 17 çalışmayı değerlendirdikleri bir meta analiz çalışması gebelik sırasında yakın partner şiddetine maruz kalmanın perinatal ölüm riskini üç kat artırdığını ortaya koymuştur.

Gebe kadınların yaşadığı eş ve aile şiddeti birlikte düşünüldüğünde şiddet görmeyen kadınlara kıyasla maternal depresyona girme riskleri daha fazla olmaktadır (Çilli ve ark., 2019; Taşpınar ve ark., 2021; Amanpour ve ark., 2020). Buna yönelik yapılan çalışmalar şiddet gören gebe kadınların doğum sonu dönemde depresyon açısından riskli grupta yer aldıklarını ve postpartum dönemde maternal bağlanmalarının düşük olduğunu göstermiştir (Taşpınar ve ark., 2021). Çin’de yapılan bir çalışmada gebelik sırasında şiddete uğrayan kadınların (%25,1) postpartum depresyon prevalansının daha yüksek olduğu saptanmıştır (Zhang et al., 2012). Postpartum depresyon sadece annenin ruhsal sağlığını değil, anne-çocuk arasındaki iletişimi, çocuğun büyüme ve gelişimini de doğrudan etkilemektedir. Öte yandan emzirme döneminde psikolojik sorunlar yaşayan kadınların emzirmeye devam etme oranlarının düştüğü gözlemlenmiştir (Amanpour ve ark., 2020). Annenin emzirmeye başlayamaması, sürdürmemesi ya da bırakması bebeğin anne sütünden faydalanamaması demektir. Şiddetin kadın üzerinde meydana getirdiği psikolojik problemler doğrultusunda gerekli yenidoğan bakımı da sağlanamayabilir. Bunun sonucunda anne sütünün bebeğin gelişimini destekleyen, alerjik ve enfeksiyonel hastalıklardan koruyan ve hatta yetişkinlik çağında görülme ihtimali olan kronik rahatsızlıkları azaltma gibi önemli faydalarından bebek yararlanamaz (Amanpour ve ark., 2020).

Ülkemizde bölgesel olarak ailelerin yetiştirme tarzları değişmekle beraber kimi bölgeler sosyolojik olarak bakıldığında daha geleneksel-muhafazakâr tutum sergilerken kimi bölgeler daha modern yaklaşımlarda bulunurlar. Bu da kadına yönelik şiddet ne yönde değerlendireceklerini, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet uygulama düzeylerini dolaylı olarak etkilemektedir (Çilli ve ark., 2019; Taşpınar ve ark., 2021).

YOKSUL KADINLAR VE ŞİDDET

Yoksulluk ve yoksulluğun kadınlaşması incelendiğinde bu ilişkilerin temeli, ataerkil sistemin içerisinde görülmektedir. Kadının ekonomik özgürlüğüne ket vuran, ücretsiz aile içi emek yoğun çalışmaya iten veya çalışan kadını yeni bir yoksulluk türü olan “çalışan kadın yoksulluğu” ile baş başa bırakan bir yapı karşımıza çıkmaktadır.

Ekonomik şiddet çok çeşitli şekillerde uygulanabilmekle birlikte başlıca; kadının çalışmasına izin vermeme, zorla çalıştırma veya çalışma yaşamında ilerlemesine engel olma, kadının maaşına/mal varlığına el koyma, az para verme, harcama özgürlüğünü elinden alma gibi şekillerde ortaya çıkmaktadır (Adak ve ark., 2021). Ekonomik şiddet sonucunda kadın daha da yoksullaşmakta, fiziksel şiddete maruz kalmakta ve psikolojik travmalar yaşamaktadır.

Türkiye’de de kadınların çalışma durumları ve çalışmama nedenleri ilişkin 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) raporundan bulgular edinilmiştir. TNSA (2018) raporuna göre 15-49 yaş arası kadınların %28’i herhangi bir işte çalışmakta, %64’ü çalışmamaktadır. Kadınların çalışmama nedenlerinde ise %20’si ev kadını olmak, %21’i çocuk bakmak, %11’i eşlerinin ya da ailelerinin izin vermemesi gibi toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkilendirebileceğimiz bulgular karşımıza çıkmaktadır. Raporda ayrıca ücretsiz aile işçisi olarak çalışma oranı Türkiye genelinde %12 iken, kırsalda %40 olarak gözlemlenmektedir (TNSA, 2018).

Refah düzeyi kadının maruz kalacağı şiddet riskinin oranını doğrudan etkilemektedir. Kadınların refah seviyesi yükseldikçe maruz kaldıkları şiddetin oranı da düşmektedir. Ediz ve Altan (2017)’ın İç Anadolu, Karadeniz, Doğu Anadolu ve Marmara Bölgesinde 200 kadınla yaptığı bir çalışmada kadınların şiddet maruz kalma oranları gelir durumları ile kıyaslanmıştır. Bunun sonucunda çalışıyor olma halinin şiddet görme riskini azalttığı bildirilmiştir. Çalışmaya göre gelir durumu 500-5000TL arasında olan kadınların şiddet maruz kalma oranı %82 iken 5001TL ve üzeri gelire sahip olanların ise %9’ dur (Ediz, & Altan, 2017). Kadının ekonomiye dayalı olarak yaşadığı savunmasızlık durumunun ortadan kalkmasıyla birlikte kadın şiddetin karşısında daha güçlü durabilmektedir.

Cinsiyete dayalı kadın ve erkeğin iş gücüne katılım oranlarına bakıldığında kadınların iş gücüne katılım oranı iki kat daha düşüktür. Kadınların iş gücüne katılım oranında en belirleyici faktör ise eğitim durumudur. Kadın yoksulluğunun artmasında önemli bir etmen olan eğitim düzeyi, toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkilidir. Özellikle yoksulluğun yüksek olduğu kırsal bölgelerde kız çocukları yatırım olarak düşünülerek eğitimden zorla alıkonulmaktadır. Bu durum da kadının ekonomik yaşama katılımını doğrudan etkilediği gibi, kişinin yapabilirliğinin ve kapasitesinin gelişmemesine neden olmaktadır. Cinsiyetçi tutumlardan dolayı kadınların eğitim hakkından yoksun bırakılması mikro ve makro ölçekte yoksulluğu derinleştirmektedir (Kart, & Öngör, 2023). Bu nedenle en dezavantajlı grup lise altı eğitimli kadınlar olabilmektedir. Eğitim seviyesi arttıkça kadının ekonomik olarak güçlenmesi daha mümkün olmaktadır (Tokgöz Güneş, & Binboğa, 2021).

Bekar annelerin yoksulluğa ilişkin kırılganlıklarını artıran etmenlerden en önemlisi tek ebeveyn olarak hane geçimini sağlamaları ve çocuk bakımını üstlenmeleridir. Bunun dışında cinsiyete dayalı ücret eşitsizliğinden de etkilenen bekar anneler, çalışan yoksulluğuyla da baş etmektedirler. Bekar anne yoksulluğunun artmasında eğitimin etkisi de gözlemlenmektedir. 2010-2014 dönemine ait Lüksemburg Gelir Çalışması (LIS) verileri düşük eğitim düzeyinin bekar anne yoksulluğunda büyük bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir (Doğan, & Ölmezoğulları, 2022).

Yoksulluk bireyin daha sık sağlık sorunu yaşamasına, kronik hastalığa yakalanmasına ve yüksek engellilik riski taşımaya neden olabilmektedir (Yusufoğlu, 2017). Engellilik ve yoksulluk arasındaki ilişki yaş, cinsiyet, engelin türü ve şiddeti gibi değişkenlere bağlı olmakla beraber en çok yaşanan ülke ve bölgeden etkilenmektedir. Bir ülkenin gelişmişlik düzeyi, topluma sunduğu hizmetlerin türü, niteliği ve sürdürülebilir politikaları engellilerin toplumsal ve iktisadi hayata katılımını etkilemektedir (Güloğlu, & Güven Çepni, 2022).

MÜLTECİ KADINLAR VE ŞİDDET

Günümüzde savaş ve ekonomi gibi çeşitli sebeplerle gerçekleşen göç olgusu, zaman zaman bir tercihten çok zorunluluktur. Mevcut ülkeden varış ülkesine gidişte yolda geçen süreç özellikle kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler gibi daha kırılgan olan gruplar için zorlu olmaktadır.

Göçün zorluğunun devam ettiği ikinci aşama ise varış ülkesinde karşımıza çıkmaktadır. Varış ülkesinde kamp içinde ve dışında beslenme, barınma, güvenlik, sağlık ve eğitim gibi temel insani gereksinimlerin karşılanmasında zorluklar yaşandığı gibi gözlemlenmektedir (Yağmur, & Aytekin, 2018).

Göç edilen ülkede mülteci kimliğine sahip olmak dezavantaj demek iken mülteci kadın olmak toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle iki kat dezavantaj demektir. Mülteci kadınların deneyimlerinin olumsuzluğunu artıran faktörler ise göç edilen ülkenin mültecilere yönelik tutum ve davranışları, psikososyal, kültürel ve ekonomik faktörlerdir. Göç eden mülteci kadınların yaşadıkları kamp içinde ve dışında karşılaştığı ortak sorunlar; fiziksel şiddet, psikolojik şiddet, cinsel şiddet, taciz, üreme sağlığı sorunları, gebelik ve doğum komplikasyonları, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar ve yoksulluk sıralanabilir (Pekasıl, 2022; Güçlü Cihan ve ark., 2023).

Mülteci kadınların çoğu temel sağlık hizmetlerine erişimde ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. Bu durum özellikle doğurganlığın yüksek olduğu mülteci gruplar düşünüldüğünde ciddi cinsel ve üreme sağlığı sorunlarını ortaya çıkarmaktadır. Cinsel sağlık ve üreme sağlığı yönünden bilgi eksikliği başta olmak üzere yetersiz genital hijyen ve menstrüal hijyen alışkanlıkları, aile planlaması hizmetine erişim zorlukları nedeniyle istenmeyen gebelikler, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar ve erken menopoza gibi sağlık sorunları yaşanmaktadır. Bunun yanı sıra adolesan gebelikler, isteyerek düşük ve gebelik komplikasyonları anne ve bebeğin hastalık ve ölüm riskini artırmaktadır (Yağmur, & Aytekin, 2018; Güçlü Cihan ve ark., 2023).

Mülteci kadınlar kontraseptif yöntemler, güvenli kürtaj hizmeti ve anne sağlığı hizmetlerine erişimde yaşanan eksiklikler nedeniyle çeşitli sağlık riskleriyle karşı karşıya kalmakta ve cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarına erişememek onları daha da kırılganlaştırmaktadır (Güçlü Cihan ve ark., 2023). Dolayısıyla mülteci kadınların cinsel ve üreme sağlığı ihtiyaçlarının karşılanmaması mikro ölçekte mülteci kadınları etkilerken makro ölçekte bir halk sağlığı sorunu da yaratmaktadır. Bu nedenle mülteci kadınların temel sağlık hizmetlerine erişimlerinin sürdürülebilir bir şekilde sağlanması sağlık hakkı ihlalinin de önüne geçilmesi anlamına gelir.

Mülteci kadınların sıklıkla karşılaştığı bir diğer ciddi sorun ise cinsel şiddet ve istismardır. Pekasıl (2022)'in dünya genelinde mülteciler arasındaki cinsel şiddetin yaygınlığına ilişkin yapmış olduğu 60 makalenin incelendiği sistematik bir derlemede; cinsel şiddete maruz kalan mültecilerin %89'unun kadın olduğu ve %65'inin tecavüze uğradığı raporlanmıştır. Bu sonuç mülteci kadınlara yönelik cinsel şiddetin yaygınlığını ortaya koymaktadır. Maruz kalınan cinsel şiddet sonucunda kadınların menstrüal düzensizlikler, vajinal enfeksiyonlar, cinsel istek bozuklukları ve dispareni gibi ciddi sağlık sorunları yaşadıkları saptanmıştır (Reese Masterson et al., 2014).

Göçün kadını şiddete, sömürüye, yoksulluğa açık bırakan tarafı mülteci kadınların evlilik ya da beraber yaşamak gibi tercihlerde bulunmasına yol açmaktadır. Bu durum bir sonuç olarak Türk toplumunun yapısını etkilemekle birlikte, çok eşliliği ve kuma evliliklerini yaygınlaştırmaya zemin hazırlayan çok boyutlu sorunlar ortaya çıkarabilmektedir (Yağmur, & Aytekin, 2018). Yerel kadınların mülteci kadınlara yönelik sergiledikleri olumsuz bakışın temeli de bu kadınların kendi aile birliklerine yönelik tehdit unsuru oluşturmasıdır (Bilgili, 2022). Halihazırda özellikle eş olmayan mülteci kadınlara yönelik bu olumsuz bakış toplumsal alanda yaşanan sosyal dışlanma ve ayrımcılığı pekiştirmektedir.

TUTUKLU KADINLAR VE ŞİDDET

Cezaevi süreci içerisinde tutuklu olarak yer alan kişinin suçluluğu henüz kanıtlanmamış, yargılama süreci devam etmektedir. Tutuklu ile hükümlüyü birbirinden ayıran bu durum sahip olduğu masumiyet karinesidir. Tutuklu kişinin yargılama süresince özgürlüğü askıya alınır ancak suçlu ya da masum olduğu henüz kesinleşmemiştir. Bu nedenle de tutuklu kadınlar ile hükümlü kadınları ayrı barındırma ihtiyacı gerekli olduğundan farklı cezaevlerine ya da cezaevi içinde farklı bölümlere yerleştirilmektedirler (Van Hout, & Mhlanga-Gunda, 2018).

Tutuklu kadınlar cezaevi sistemi içerisinde gerek cezaevi çalışanları gerekse de diğer tutuklular tarafından çeşitli türde şiddet ve istismarla karşı karşıya kalmaktadırlar (Van Hout, & Mhlanga-Gunda, 2018; Fiore, et al., 2021; Shirley-Beavan et al., 2020). Bunlara örnek olarak cinsel istismar, fiziksel şiddet, psikolojik istismar, ayrımcılık ve kötü muamele sayılabilir. Yüksek gelirli ülkelerde cezaevlerindeki kadınlar, cezaevlerinde olmayan kadınlara oranla daha fazla psikolojik sorun, fiziksel ve cinsel istismar yaşamaktadır (Van Hout, & Mhlanga-Gunda, 2018).

Cezaevlerinde yaşanan insan hakları ihlalleri, suistimaller ve standartlar altındaki koşullar kadınların sağlıkları açısından endişe vericidir. Nüfusun geneline kıyasla, cezaevlerindeki kadınlarda insan immün yetmezlik virüsü (HIV), hepatit B virüsü (HBV), hepatit C virüsü (HCV), diğer cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve tüberküloz olmak üzere çeşitli bulaşıcı hastalıklar yüksek prevalansa sahiptir (Fiore, et al., 2021; Shirley-Beavan et al., 2020). Bu tür enfeksiyon hastalıklarına tutukluluk süreçleri içerisinde yakalanma risklerinin artması, tutukluluk sona erdiğinde de bu enfeksiyonu toplum içerisinde yayma yönünde de risk barındırmaktadır (Fiore et al., 2021). Halk sağlığını tehdit eden bir sorun olması nedeniyle bu durum üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

Temel standartlar altına düşen cezaevindeki koşulların halk sağlığını da tehdit etmesi nedeniyle, cezaevlerinde sunulan sağlık hizmetlerinin bunu engellemesi açısından da tam ve eksiksiz olmalıdır. Oysa, 2017 Birleşmiş Milletler (BM) Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) raporu Norveç cezaevlerindeki kadınların cinsel şiddete maruz kalma riskinin ve kadınlara yönelik sağlık hizmeti ve ilaç tedavisi eksikliğini rapor etmiştir (Van Hout et al., 2023). Bunun yanı sıra Sahra Altı Afrika'daki cezaevlerinde kadınlar için kötü tuvalet olanakları, hijyen ve regl dönemi ihtiyaçlarına yönelik eksiklikler, kalitesiz beslenme ve yetersiz günlük tedarik gibi sorunlar kaydedilmiştir (Fiore et al., 2021).

Özgürlüğün askıya alınması tutuklu kadınları haklarına ulaşmakta daha kırılgan bir konuma getirmektedir. Kırılganlığı artıran durumlar ise cinsiyet kimliğine ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin varlığıdır. Cezaevlerine yönelik yapılan incelemeler cinsel azınlıkların özellikle trans kadınların yüksek oranda cinsel şiddete (tecavüz dahil) maruz kaldığını belirtmektedir. Buna ilişkin yüksek vaka sayılarının Kuzey Amerika'da olduğu raporlanmıştır. Ayrıca, 2016 BM CEDAW raporunda Türkiye'ye ilişkin bulgularda ise kadınların toplumsal cinsiyete dayalı şiddet şeklinde cinsel şiddet ve işkenceye maruz kaldığı belirtilmiştir (Van Hout et al., 2023).

Cezai adalet sistemindeki "kadın politikası" yoksunluğu kadınların ihtiyaçlarının karşılanması açısından büyük eksiklik yaratmaktadır. Bu eksikliği gidererek tutuklu kadınların farklı ihtiyaçlarının altını çizen ve hapisanede ebeveynleriyle yaşayan çocukların ihtiyaçlarına değinen ilk uluslararası belge olan Bangkok Yasaları, 2010 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir (Penal Reform International, 2013). Bangkok Yasaları en genel hatlarıyla kadınların cezaevi sistemi içerisinde gelişen özel ihtiyaçlarını karşılamaya ve temel insan haklarını korumaya çalışır. Bunlar içerisinde sağlık hizmeti sağlama, kadın onurunu korumak adına soyunmayı gerektiren ya da elle aramaları kadın gardiyanların yapması gerekliliği, cezaevinde maruz kalınabilecek şiddetten korumaya yönelik önlemler, gebe tutuklulara yönelik pozitif ayrımlar ve çocuklu tutuklulara yönelik ise çocuklar için özel gereksinimlerin karşılanması sayılabilir (Penal Reform International, 2013).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu derlemede kamusal ve özel alanda farklı dezavantajlara sahip olan kadınlara yönelik ayrımcılık, dışlama ve şiddetin temelinde ataerkil düzenin yarattığı eril şiddete dikkat çekilmiştir. Eril şiddet ataerkinin; cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, yaş, sağlamlık, ırk, etnisite ve medeni hali içine dahil eden normlardan beslenmektedir. Bu normlara uyan makbul vatandaş tanımının dışında kalan kadın gruplarına bireysel ve/veya toplumsal olarak ayrımcılık ve şiddet uygulanmaktadır.

Farklı dezavantajlara sahip kadınların en temeldeki ortak noktaları kadın olmalarından dolayı uğradıkları şiddettir. Ancak kadın olma ortaklığına rağmen şiddet karşısında homojen bir kadın grubu yoktur. Bu nedenle farklı dezavantajlara sahip kadınlara uygulanan şiddete yönelik farkındalığı sağlamak, destek ve dayanışmayı artırmak adına çok önemlidir.

Görünen/görünmeyen şiddeti ortadan kaldırabilmek, yeniden ortaya çıkmasını engelleyebilmenin yolu eğitimden geçmektedir. Bu noktada öncelikle cinsiyet ve toplumsal cinsiyet temelli eğitimlerin okul hayatından iş hayatına birçok alanda verilmesini sağlamak ve bunu kamu politikası haline getirmek toplumun zihinsel haritasında bir dönüşüm sağlamak açısından önemli bir adımdır.

Özellikle engelli, erken yaşta ve zorla evlendirilen, yaşlı, LGBTİ+, mülteci ve tutuklu kadınların kamusal hizmetlerden yararlanmada sıklıkla sorunlar yaşadığı görülmektedir. Farklı dezavantajların kamusal hizmet dahilinde görünür kılınmaması kadınların hizmet alımlarını doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Kamu politikaları hususunda özellikle kamusal hizmet alımlarında şiddetin önüne geçebilmek adına meslek içi toplumsal cinsiyet eğitimlerinin yanında hizmetin kendisinin kapsayıcı ve erişilebilir olması sağlanmalıdır. Sağlık, eğitim, ulaşım gibi çeşitli hizmetlerden faydalanan engelli, yaşlı, trans, gebe, tek ebeveynli, mülteci, tutuklu kadınlara yönelik stratejik planlamalar yapılmalıdır.

Bunun yanı sıra kamu politikaları kapsamında geliştirilebilecek destek veya teşvik programları farklı dezavantajlara sahip kadınlara kolaylık sağlayacaktır. Tek ebeveynli kadınlara konut alımlarında devlet desteği, engelli ve yaşlı kadınlara ücretsiz bakım ve sosyal hizmet desteği gibi öneriler yaşanılan farklı dezavantajlar çerçevesinde düşünülerek uygulamaya geçirilebilir.

Kadının toplumsal statüsünün ve değerinin artırılması konusunda uygulanan politikaların yalnızca yasalar nezdinde ortaya konmaması, tüm topluma eğitimler yoluyla ile duyurulması ve öğretilmesi de önem taşımaktadır. Bu bağlamda, İstanbul Sözleşmesi gibi kadınları ve çocukları önceleyen; kadına karşı ayrımcılığın önlenmesine yönelik taraf devletlere yükümlülükler yükleyen sözleşmelerin tam anlamıyla uygulanmasını ön plana çıkaran tedbirlerin alınmasına öncelik verilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Adak, N., Elmas, Ç., & Kuşoğlu, G.C. (2021). Does marital status affect violence against women? A perusal on Turkey. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (54), 149-64.
- Ak, İ.S. (2021). Engelli kadın ve kız çocuklarına yönelik şiddet raporu. *Van İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği (VİED)*, s. 1-48.
- Akgül Sarpkaya, O. (2013). Boşanmış kadınlarda toplumsal baskıya direnme stratejileri: Van Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (26).
- Amanpour, A., Ertal, E., Yıldız, S.N., & Çelik, F. (2020). Gebelik ve emzirme döneminde yakın eş şiddetinin maternal/fetal sağlığa ve beslenmeye etkileri. *Beslenme ve Diyet Dergisi*, 1-8. <https://doi.org/10.33076/2020.BDD.1399>
- Avrupa Konseyi. Bakanlar Komitesi'nin Avrupa Cezaevi Kurallarına Dair Üye Devletlere Rec (2006) 2-rev Sayılı Tavsiye Kararı (İnternet). (Erişim Tarihi: 21.08.2023). Erişim Adresi: <https://rm.coe.int/cm-revision-of-epr-01072020-tr/1680a09978>
- Aydın Özkan, S., Karaca, T., & Bilgiç, D. (2019). Ebelik öğrencilerinin gebelikte şiddete yönelik mesleki rollerine ilişkin tutumları. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 6(1), 36-43. <https://doi.org/10.31125/hunhemsire.544124>
- Bilgili, F.F. (2022). Refakatçisiz göçmen kadınların göç deneyimi: Sivas örneği üzerinden karşılaştıkları sorun alanlarının incelenmesi. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*. 5(5), 407-23.
- Butler, J. (2018). Kırılğan Hayat. İstanbul: *MetisYayıncılık*.
- Can, Y., & Aksu, N.B. (2016). Boşanma sürecinde ve sonrasında kadın. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(58). <https://doi.org/10.17755/esosder.258824>
- Cesur Kılıçaslan, S., & Akkuş, P. (2016). Türkiye'de heteropatriarkal sistem baskısı altında LGBTİ'lerin sosyal hizmet ihtiyaçları. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 14(56), 28-54.
- Cingöz Ulu, B., Türkoğlu, B., & Sayılan, G. (2016). Kadın şiddet mağdurlarına yönelik tutumlarda mağdurun trans kimliğinin etkisi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19, 94-104.
- Çayır, K. (2018). Gruplararası İlişkiler Bağlamında Ayrımcılık. İçinde: Çayır K, Ayan M, Editörler. Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar. 3. Baskı. *İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*, s. 5-15.
- Çiçek, E., & Öncel, S. (2018). Engelli kadına yönelik şiddetin diğer boyutu: Cinsel şiddet. *Uluslararası Hakemli Kadın Hastalıkları ve Anne Çocuk Sağlığı Dergisi*, 13, 126-46.
- Çilli, B., Aydın Ateş, N., & Küğcümən, G. (2019). Gebelikte fiziksel ve ruhsal şiddet durumunda ebeklik yaklaşımı. *Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(2), 1-14.
- Demir, Y., Özel, C., & Sütçü, S. (2022). Erken yaşta evliliklerin bireysel ve toplumsal sonuçları. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi*, 3: 49-62.
- Demirel, B., & Buz, S. (2021). Tek ebeveynli hanelerdeki kadınların rol ve sorumluluklarındaki değişimler ve deneyimledikleri güçlükler. *Akademik Hassasiyetler*, 8(17), 157-92.
- Demirel, E. (2023). Birleşmiş Milletler Kadın Birimi kadınlara yönelik şiddete #kayıtsızkalmayın çağrısında bulunuyor (İnternet). (Erişim Tarihi: 21.08.2023). Erişim Adresi: <https://turkiye.un.org/tr/160760-birlesmis-milletler-kadin-birimi-kadnlara-yonelik-siddete-kayitsizkalmayin-cagrisinda#:~:text=Son%20tahminlere%20göre%2C%20dünyada%2015,veya%20cinsel%20şiddete%20maruz%20bırakılıyor.&text=Yapılan%20araştırmalara%20göre%20dünya%20çapında,%40%271%20şiddeti%20raporluyor>
- Dil, S. (2017). Gebelikte görülen şiddeti artıran faktörler genel itibariyle ataerkil aile yapısı, düşük sosyoekonomik durum, işsizlik, alkol ve madde bağımlılığı ile ilişkilidir. *Türkiye Klinikleri J Psychiatr. Nurs. Special Topic*, 3(3), 197-203.
- Doğan, B., & Ölmezogulları, N. (2022). Türkiye'de işgücü piyasasında yaşanan cinsiyet ayrımcılığının kadın yoksulluğuna etkisi: Oaxaca-Blinder Ayrıştırma Testi ile Analizi. *Fiscaoeconomia*, 6(2), 478-98. <https://doi.org/10.25295/fsecon.1070212>
- dos Santos Gomes, C., Pirkle, C.M., Zunzunegui, M.V., Taurino Guedes, D., De Souza Barbosa, J.F., Hwang, & P., Guerra, R.O. (2018). Frailty and life course violence: The international mobility in aging study. *Arch Gerontol Geriatr* 76, 26-33. <https://doi.org/10.1016/j.archger.2018.02.002>
- Güneş, A. (2021). Uluslararası insan hakları hukuku bağlamında toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırmanın kavramsal analizi. *Sosyal Mucit Academic Review*, 2(1), 53-71.

- Ediz, A., & Altan, Ş. (2017). Türkiye’de kadına yönelik şiddet üzerine bir alan araştırması. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 397-410.
- Fiore, V., De Vito, A., Pontali, E., Lucania, L., Madeddu, G., & Babudieri, S. (2021). chronic viral hepatitis in the Italian prison setting: Prevalence, outcomes, literature needs and perspectives. *Healthcare*, 9(9), 1186-94. <https://doi.org/10.3390/healthcare9091186>
- Göregenli M. (2018). Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık. İçinde: Çayır K, Ayan M, Editörler. Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar. 3. Baskı. *İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*, s. 17-27.
- Güçlü Cihan, E., Özşahin, Z., & Karakayalı Ay, Ç. (2023). Reproductive health problems in refugee women. *Journal of Midwifery and Health Sciences*, 20(10), 1-6. <http://dx.doi.org/10.5152/JMHS.2022.221326>
- Güloğlu, F.K. (2019). Uluslararası çalışmaların gündeminde engelli kadın ayrımcılığının ifadesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 260-85.
- Güloğlu, T., & Güven Çepni, G. (2022). Dezavantajlı gruplar açısından yoksulluk profilleri. *Journal of Economics and Political Sciences*, 2(1), 81-102.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK. Ankara, 2019; s. 1-237.
- İlhan, Ü. D. (2020). 21. Yüzyılda çalışma hayatında bir damgalama ve sosyal dışlanma unsuru olmaya devam eden boşanma olgusu: Kadın çalışanlar üzerine nitel bir analiz. *İzmir İktisat Dergisi*, 35(3), 511-30. <https://doi.org/10.24988/ije.202035306>
- Kandiyoti, D. (2019). Ataerkil örüntüler. İçinde: Cariyeler, bacılar, yurttaşlar: kimlikler ve toplumsal dönüşümler. 6. Baskı. Metis Yayınları, s. 185-97.
- Kart, E., & Öngör, H. (2023). Çalışan kadın yoksullar ve yoksulluğuna dair. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 22(1), 12-29. <https://doi.org/10.21547/jss.1197465>
- Kokanalı, D., & Engin Üstün, Y. (2019). Yaşlı kadınlarda üreme sağlığı. *Jinekoloji- Obstetrik ve Neonatoloji Tıp Dergisi*, 16(2), 97-100.
- Kokanalı, D., Karaca, M., Özel, Ş., & Engin Üstün, Y. (2018). Engelli kadınlarda üreme sağlığı. *Jinekoloji- Obstetrik ve Neonatoloji Tıp Dergisi*, 15(1), 28-30.
- Korkmaz Yaylagül, N., & Aslan, M. (2020). Yaşlılık, mültecilik ve sosyal dışlanma: Suriyeli yaşlı mültecilerin deneyimleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(4), 406-22. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.772509>
- Meyer, S.R., Lasater, M.E., Lee, L., & Garcia-Moreno, C. (2020). Measurement of violence against women and disability: Protocol for a scoping review. *BMJ Open*, 10(12), e040104. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2020-040104>
- Nowakowski, A.C., & Sumerau, J. (2019). Women’s sexual health in later life: Gaps and opportunities in research and practice. *Women’s Health*, 15, 1-7. <https://doi.org/10.1177/1745506519878092>
- Orhan, S., & Özkan, E. (2020). Engelli kadın olmak. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 1-19.
- Pastor-Moreno, G., Ruiz-Pérez, I., Henares-Montiel, & J., Petrova, D. (2020). Intimate partner violence during pregnancy and risk of fetal and neonatal death: A meta-analysis with socioeconomic context indicators. *Am J Obstet Gynecol*, 222(2), 123-133.e5. <https://doi.org/10.1016/j.ajog.2019.07.045>
- Pathak, N., Dhairyawan, R., & Tariq, S. (2019). The experience of intimate partner violence among older women: A narrative review. *Maturitas*, 121, 63-75. <https://doi.org/10.1016/j.maturitas.2018.12.011>
- Pekasıl, A.N. (2022). Toplumsal cinsiyete dayalı cinsel şiddet sarmalı içinde göçmen kadınlar: Bağlamsal bir değerlendirme. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ODÜSOBİAD)*, 12(2), 1441-60. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.1093320>
- Penal Reform International (2013). UN Bangkok Rules on Women Offenders and Prisoners: a short guide (İnternet). (Erişim Tarihi: 21.08.2023). Erişim Adresi: <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/07/PRI-Short-Guide-Bangkok-Rules-2013-Web-Final.pdf>
- Rathi, P., & Pachauri, J.P. (2017). Problems faced by divorced women in their pre and post-divorce period: A Sociological study with reference to district meerut. *J Pharmacogn Phytochem*, 7(1), 207-12.
- Reese Masterson, A., Usta, J., Gupta, J., & Ettinger, A.S. (2014). Assessment of reproductive health and violence against women among displaced Syrians in Lebanon. *BMC Womens Health*, 14(1), 25. <https://doi.org/10.1186/1472-6874-14-25>

- Sancar, S. (2020). Cinsiyet farklarını ve cinsiyete dayalı iktidar ilişkilerini anlamak. içinde: Erkeklik: İmkansız İktidar. 5. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları, s. 175-188.
- Sezgin, D., & Özcan, H. (2020). Gebelikteki şiddetin maternal-fetal etkileri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(2), 270-8.
- Shirley-Beavan, S., Roig, A., Burke-Shyne, N., Daniels, C., & Csak R. (2020). Women and barriers to harm reduction services: A literature review and initial findings from a qualitative study in Barcelona, Spain. *Harm Reduct J*, 17(1), 78. <https://doi.org/10.1186/s12954-020-00429-5>
- Taşpınar, A., Sarıkaya Karabudak, S., Çoban, A., & Adana, F. (2021). Gebelikte aile içi şiddete maruz kalmanın postpartum depresyon ve maternal bağlanmaya etkisi. *Adıyaman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 94-102. <https://doi.org/10.30569/adiyamansaglik.806662>
- Tokgöz Güneş, S., & Binboğa, G. (2021). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında kadın yoksulluğu ve sürdürülebilir kalkınma: Türkiye ölçeğinde bir inceleme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(4), 1589-615. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.1028748>
- Tosun, M., & Mutlu, Y. (2021). Mesafeleri aşan ses(sizlik): Diyarbakır'dan Çanakkale'ye güven(siz)lik anlatıları. *Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 103-18. <https://doi.org/10.47613/reflektif.2021.17>
- Transgender Avrupa. TMM Update Trans Day of Remembrance 2022 (İnternet). (Erişim Tarihi: 21.08.2023). Erişim Adresi: <https://transrespect.org/en/tmm-update-tdor-2022>
- Van Hout, M.C., Fleißner, S., & Stöver, H. (2023). #Me too: Global progress in tackling continued custodial violence against women: The 10-year anniversary of the Bangkok Rules. *Trauma Violence Abuse*, 24(2), 515-29. <https://doi.org/10.1177/15248380211036067>
- Van Hout, M.C., & Mhlanga-Gunda, R. (2018). Contemporary women prisoners health experiences, unique prison health care needs and health care outcomes in Sub Saharan Africa: A scoping review of extant literature. *BMC Int Health Hum Rights*, 18(1), 31-42. <https://doi.org/10.1186/s12914-018-0170-6>
- Varışlı, B. (2021). Ataerkil kültürde boşanmış kadın olmak: Kuramsal bir bakış. Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi 27(e-kitap), 143-53. <http://dx.doi.org/10.22559/folklor.1681>
- Yağmur, Y., & Aytakin, S. (2018). Mülteci kadınların üreme sağlığı sorunları ve çözüm önerileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*. 11(1), 56-60.
- Yeşil, P., Taşçı, S., & Öztunç, G. (2016). Yaşlı istismarı ve ihmali. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 128-34.
- Yılkan, İ., & Yaman, Ö.M. (2023). Boşanmanın deneyimlenmesi üzerine karma bir desen çalışması: Erkeklerin gözünden boşanma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(88), 2137-2159. <https://doi.org/10.17755/esosder.1302395>
- Yusufoğlu, Ö.Ş. (2017). Kadın yoksulluğu olgusuna sosyolojik bir yaklaşım: Elazığ örneği. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1(2), 99-126.
- Zarei, F., Solhi, M., Merghati-Khoei, E., Taghdisi, M.H., Shojaeizadeh, D., & Nedjat, S. (2017). Development and psychometric properties of Social Exclusion Questionnaire for Iranian divorced women. *Iran Journal of Public Health*, 46(5), 640-649.
- Zhang, Y., Zou, S., Cao, Y., & Zhang, Y. (2012). Relationship between domestic violence and postnatal depression among pregnant Chinese women. *Int J Gynaecol Obstet*, 116(1), 26-30. <https://doi.org/10.1016/j.ijgo.2011.08.011>